

**И. АРАБАЕВ АТЫНДАГЫ КЫРГЫЗ МАМЛЕКЕТТИК
УНИВЕРСИТЕТИ**

КЫРГЫЗ ИЛИМ АКАДЕМИЯСЫ

Диссертациялык кеңеш Д 13.23.662

Кол жазма катары
УДК: 371.711

ДАВЛЕТБЕКОВА АЙЗАДА ДАВЛЕТБЕКОВНА

**КОЛЛЕДЖДИН СТУДЕНТТЕРИНИН ДЕН СООЛУГУН
САКТООДОГУ ТАРБИЯЛООНУН УЮШТУРУУЧУЛУК-
ПЕДАГОГИКАЛЫК ШАРТТАРЫ**

13.00.01 - жалпы педагогика, педагогика жана билим берүүнүн тарыхы

АВТОРЕФЕРАТ

**педагогика илимдеринин кандидатынын
даражасын алуу үчүн диссертация**

Бишкек – 2023

Диссертациялык иш К. Карасаев атындагы Бишкек мамлекеттик университетинин педагогика жана психология кафедрасында аткарылды

Илимий жетекчиси:

Токсонбаев Рыскелди Нурманбетович
педагогика илимдеринин доктору, профессор,
Б. Турусбеков атындагы Кыргыз мамлекеттик
дене тарбия жана спорт университетинин
педагогика, психология жана дене тарбия
тарыхы кафедрасынын башчысы

Расмий оппоненттер:

Акиева Гульдана Салморбековна
педагогика илимдеринин доктору, профессор,
И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик
университетинин алдынагы М. Р. Рахимова
атындагы Квалификациясын жогорулатуу
жана кадрларды кайра даярдоо институтунун директору
Адылбек кызы Гүлназ
педагогика илимдеринин кандидаты, доцент,
Ж. Баласагын атындагы Кыргыз улуттук
университетинин мектепке чейинки, мектеп
педагогикасы жана билим берүү
технологиялары кафедрасынын башчысы

Жетектөөчү мекеме:

Кыргыз-Түрк "Манас" университетинин
педагогика кафедрасы (720044, Бишкек ш.,
Тынчтык проспекти, 56).

Диссертациялык ишти коргоо 2023-жылдын 31-мартында саат 16.00 до И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университети жана Кыргыз билим берүү академиясынын алдындагы педагогика илимдеринин доктору (кандидаты) окумуштуулук даражасын изденип алуу боюнча уюштурулган Д 13.23.662 диссертациялык кеңешинин жыйынында корголот (720026, Бишкек шаары, Раззаков көчөсү, 51).

Диссертацияны коргоонун онлайн көсөтүү коду: <https://vc.vak.kg/b/132-3bn-fgw-pkn>.

Диссертациялык иш менен И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин 720026, Бишкек ш, Раззаков көчөсү, 51 жана Кыргыз билим берүү академиясынын: 720000, Бишкек шаары, Эркиндик бульвары, 25 илимий китепканаларынан жана диссертациялык кеңештин www.arabaev.kg сайтынан таанышууга болот.

Автореферат 2023-ж.дын 28-февралында таркатылды.

Диссертациялык кеңештин окумуштуу катчысы,
педагогика илимдеринин кандидаты, доцент

Абдыкапарова А.О.

ИШТИН ЖАЛПЫ МҮНӨЗДӨМӨСҮ

Диссертациянын темасынын актуалдуулугу. Кыргыз Республикасынын билим берүү чөйрөсүндөгү мамлекеттик саясатынын принциптеринин бири болуп дени сак муунду тарбиялоо, азыркы коомдун социалдык-маданий мейкиндигинде билим берүү потенциалын чыңдоо жана өнүктүрүү саналат. Буга байланыштуу "2018-2040-жылдарга Кыргыз Республикасын өнүктүрүүнүн Улуттук стратегиясында" (2018-жыл) "адам өз ден соолугу үчүн жоопкерчиликти болушу керек. Сергек жашоо образын жана дене тарбияны пропагандалаган мамлекеттик уюмдарга мамлекеттик колдоо көрсөтүлөт..." "2021-2026-жылдарга инсандын руханий-адептик өнүгүүсү жана дене тарбия концепциясы" (2021) билим берүүнүн жаңыланган көз карашын «улуттук жана аймактык өзгөчөлүктөрдү, бийик адеп-ахлак нормаларын, каада-салттарды, салттуу үй-бүлөлүк жана коомдук баалуулуктарды, сергек жашоо образын, жалпы адамдык баалуулуктар системасын тааныштыруу менен ишке ашырылуучу процесс катары көрсөтүп, Кыргыз Республикасынын элдеринин маданиятынын байлыгын, оригиналдуулугун жана биримдигин чагылдырат».

Бул изилдөөнүн актуалдуулугу адамдын, коомдун жана мамлекеттин ден соолугун сактоочу билимге болгон муктаждыгы менен шартталган. Адам билим берүү уюмдарынын дубалдарында көп жылдарды өткөрөт, ошондуктан ден соолукка болгон баалуулук мамилени мугалимдердин катышуусуз калыптандыруу мүмкүн эмес. Биздин билим берүүбүздө көп убакыттан бери ден соолукту сактоого, чыңдоого жана өнүктүрүүгө тийиштүү көңүл бурулбай, окуучулардын психикалык абалы педагогикалык процесстин таасиринен четтелип, билим берүү технологиялары адамдын ден соолугун чыңдоодо билим берүү технологиялары ден соолукту сактоо багытында каралган эмес. Негизинен баарык иш-чаралар каникул учурундагы спортко жана эс алууга байланыштуу болгон. Практика көрсөткөндөй, статистикалык маалыматтарга ылайык, дени сак болгондордун арасында колледжди бүтүргөндөрдүн аз гана бөлүгү бар. Ошентип, ар бир мугалим класста отурган студенттин дени сак эмес экенин эске алышы керек.

Студенттердин ден соолугунун көйгөйү бүгүнкү күндө болуп көрбөгөндөй актуалдуу. Акыркы жылдарда Кыргызстан экономикалык, социалдык жана маданий жактан эгемендүүлүктүн шарттарында калктын билим деңгээлинин, жаштардын жашоо образынын сапатына, ден соолугу жана анын корголушуна түздөн-түз көз каранды экенин көбүрөөк түшүнүүдө. Өсүп келе жаткан муундун ден соолугун сактоо маселеси медициналык гана эмес, педагогикалык-социалдык жактан да жалпы мамлекеттик комплекстүү проблеманын маанисине ээ болууда.

Заманбап социологиялык изилдөөлөрдү талдоо студенттердин ден соолугунун начарлашынын тенденциясы бар экенин көрсөтүп турат. Азыркы учурда биздин республиканын окуу жайларынын бутуруучулерунун орто эсеп

менен 75—80 процентинин ден соолугунун жана физикалык даярдыгынын абалы канааттандыруу эмес, анын ичинен 42,6 процентинин организмде олуттуу морфологиялык жана функциялык өзгөрүүлөр, 36—38 процентинин өнөкөт оорулары бар. Билим берүү уюмдарында окуучулардын ден соолук индекси, б.а. жыл ичинде оорубаган студенттердин үлүшү 2-5%ды гана түзөт, бүтүрүүчүлөрдүн 34-38% ден соолугунун абалы боюнча өлкөнүн Куралдуу Күчтөрүнө чакырылган жана кызматка жараксыз.

Жакын жана ыраакы чет өлкөлөрдүн, ошондой эле Кыргызстандын окумуштууларынын, изилдөөчүлөрүнүн, психологдорунун көптөгөн эмгектери студенттердин ден соолугун чыңдоо жаатындагы изилдөөлөргө арналган. Ошентип, ден соолукту сактоодогу педагогиканын теориялык аспектиери ата мекендик окумуштуулардын илимий изилдөөлөрүндө чагылдырылган: Г.С.Акиев (1997), И.Б.Бекбоев (2004), Р.М.Асаналиев (2010), А.М.Мамытов (2010), Б.Жусуева (2012), А.Д.Бабаева (2013), К.Ч.Джанузак (2014), Ж.А.Бузурманкулова (2015), К.А.Алдашева (2016), Р.Н.Токсонбаев (2018), Ж.Ж.Асанбекова (2018), Г.Т.Карабалаева (2019), М. Р. Ажиматова (2020), Ж. А. Кашматова (2021) жана башкалар.

Билим берүү уюмдарында окуучулардын ден соолугун калыптандыруу боюнча иш-чаралардын теориялык негиздемеси Россия Федерациясынын окумуштууларынын эмгектеринде берилген: В.Н.Беленова (2000), С.Н. Белова (2002), Н. Е. Полтавцева (2003), М. М. Безруких (2004), О. С. Васильева (2007), Е. А. Воронова (2008), О. А. Волкова (2010), В. Н. Касаткина (2013), К. Я. Грачева (2013), В.Д.Колесова (2016), Б.Х.Ланда (2021).

Изилденип жаткан проблемага арналган илимий-методикалык адабияттарды талдоо белгилүү даражада жалпы билим берүүчү мектептердин, жогорку окуу жайларынын студенттеринин, аскер курагындагы жаштардын уюштуруучулук-педагогикалык шарттары окумуштуулар тарабынан изилденгендигин көрсөттү. Бирок, жогорку окуу жайларынын студенттеринин ден соолукту сактоодогу билим алуудагы уюштуруучулук-педагогикалык шарттары жетишээрлик изилденген эмес, аны кийинки карама-каршылыктар далилдеп турат.

Биздин изилдөөнүн аркасында биз дени сак муунду калыптандыруу проблемасы катары окуучулардын ден соолугун сактоого жана өнүктүрүүгө болгон мамиле бир катар **карама-каршылыктарга** байланыштуу экендигин аныктай алдык:

- окуучулардын арасында сергек жашоо маданиятын калыптандыруунун социалдык муктаждыгы жана аларды орто кесиптик билим берүүнүн шарттарында калыптандыруу боюнча атайын уюштурулган максаттуу иштердин жоктугу;

- ден соолукту үнөмдөөчү билим берүүнү терең түшүнүүнүн зарылдыгы жана педагогикалык изилдөөлөрдө анын жетишсиз өнүгүшү;

- ден соолукту үнөмдөөчү билим берүү боюнча чараларды иштеп чыгуу зарылчылыгы жана бул көйгөйдүн жетишсиз өнүккөндүгү, колледжде аны ишке ашыруунун практикалык тажрыйбасынын жоктугу.

Изилдөө проблемасы карама-каршылыктардан келип чыгат: колледж студенттеринин ден соолугун сактоодо билим берүүнүн уюштуруучулук жана педагогикалык шарттары кандай?

Жогоруда айтылгандардын негизинде биз изилдөө темасын тандап алдык: **“Колледждин студенттеринин ден соолугун сактоодо билим берүүнүн уюштуруу-педагогикалык шарттары”**.

Диссертациянын темасынын негизги илимий программалар жана ири илимий долбоорлор менен байланышы. Иш Кыргыз Республикасынын Президентинин 2018-жылдын 31-октябрындагы Жарлыгы менен бекитилген 2018-2040-жылдарга Кыргыз Республикасын өнүктүрүүнүн Улуттук стратегиясына ылайык жүргүзүлдү, №221 ББ 31.10.2018ж; 2021-2026-жылдарга инсанды руханий-адептик өнүктүрүү жана дене тарбия концепциясы бекитилди, Кыргыз Республикасынын Президентинин 2021-жылдын 29-январындагы ББ №1; “Спорттук Кыргызстан» 2018-2022-жылдарга карата Кыргыз Республикасында дене тарбия жана спортту өнүктүрүү программасы, Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2019-жылдын 11-ноябрындагы № 599 токтому. Диссертациялык иштин темасы К.Карасаев (2017) БМУнин педагогика жана психология кафедрасынын илимий изилдөөлөрүнүн тематикалык пландарына жана ЭИТУнин Маданияттар аралык баарлашуу жана психология институтунун (МАБПИ) дене тарбия жана спорт бөлүмү тарабынан ден соолукту сактоодогу билим берүү жана жаш муундун инсандыгын тарбиялоо маселелерине байланыштуу. 2019).

Бул маселени чечүү **изилдөөнүн максаты** болуп саналат: теориялык жактан негиздөө, иштеп чыгуу жана колледж студенттеринин ден соолугун сактоодогу билим берүүнүн уюштуруучулук жана педагогикалык шарттарын сыноо.

Изилдөө максаттары:

1. «Студенттердин ден соолугун сактоодогу билим берүү» түшүнүгүнүн маңызын жана мазмунун тактоо.
2. Колледждин студенттеринин ден соолугун сактоодогу билим берүүнүн моделин иштеп чыгуу жана уюштуруучулук-педагогикалык шарттарды негиздөө.
3. Иштелип чыккан моделди практикалык ишке ашырууга өбөлгө түзгөн колледждин студенттеринин ден соолугун сактоодогу билим берүүнүн уюштуруу-педагогикалык шарттарынын натыйжалуулугун эксперименталдык түрдө текшерүү.

Иштин илимий жаңылыгы төмөнкүдөй:

1. Сергек жашоо маданиятын калыптандыруу менен байланышкан милдеттердин комплекстүү чечүүнү камтыган система катары каралуучу

концепциясынын маңызы жана мазмуну такталды; студенттер арасында физикалык ден соолук, руханий жана адеп-ахлактык ден соолуктун баалуулугу жөнүндө идеяларды баалоо; окуучулардын өз ден соолугун сактоо боюнча көндүмдөрүн калыптандыруу; сабактан тышкары окуу процессинде ден соолукту үнөмдөөчү технологияларды өздөштүрүү; дене тарбия жана спорттун баалуулугу жөнүндө түшүнүктөрдү калыптандыруу, окуучунун инсандыгын өнүктүрүүгө, билим берүү жана тарбиялоо процессине иштин тийгизген таасирин түшүнүү.

2. Колледждин студенттерине ден соолукту сактоочу билим берүүнүн модели иштелип чыкты, ал окуу-тарбия иштеринин программасы түрүндө, анын ичинде билим берүү модулдары: спорттук жана эс алуу, оюндар, студенттерди калыптандырууга багытталган көркөм чыгармачылык, экскурсиялык иш-чаралар каралган, алардын ден соолугуна аң-сезимдүү мамиле кылуу. Колледждин студенттеринин ден соолукту сактоочу билими төмөнкү критерийлер боюнча каралат: мотивациялык-баалуулук (өз ден соолугун сактоого жана өнүктүрүүгө мотивация, өз ден соолугуна баалуу мамиленин көрүнүшү); когнитивдик (окуучулардын когнитивдик өз алдынчалыгы, ден соолукту сактоочу жүрүм-турумга кызыгуу), активдүүлүк-рефлексивдүү (өзүн башкара билүү, сергек жашоо образын жүргүзүү, ден соолукту сактоонун маанилүүлүгүн жана зарылдыгын түшүнүү, сергек жашоо образынын баалуулуктарын өз жашоосунда колдонуу). Студенттердин сергек жашоо образына жана өзүнүн ден соолугуна аң-сезимдүү мамилесин калыптандыруунун деңгээли: жогорку, орто, төмөн.

Колледждин студенттеринин ден соолугун сактоодогу билимин камсыз кылуучу уюштуруучулук-педагогикалык шарттар аныкталат жана негизделет: студенттердин ден соолугун чыңдоого багытталган мотивация процесстерин өркүндөтүүчү жагымдуу шарттарды түзүү; студенттердин ден соолук маданиятын өнүктүрүү процессинде колледждин окуу процессинин субъекттеринин биргелешкен аракеттери; ден соолукту сактоочу билим берүүнүн билим берүү модулдарын ишке ашыруу; колледждин окуу процессине ден соолукту үнөмдөөчү технологияларды киргизүү; «Колледждеги окуу процессин ден соолукту үнөмдөөчү колдоо» автордук программасын ишке ашыруу.

3. Колледждин студенттеринин ден соолугун сактоодогу билимин камсыз кылуучу аныкталган уюштуруучулук-педагогикалык шарттардын натыйжалуулугу эксперименталдык жактан текшерилди, аларды орто кесиптик билим берүү уюмунун окуу-тарбия иштерине киргизүү боюнча практикалык сунуштар иштелип чыкты.

Алынган натыйжалардын практикалык мааниси болуп төмөнкүлөр саналат: окуучулардын ден соолугун сактоодогу билим берүүнүн уюштуруучулук-педагогикалык шарттары текшерилди жана алардын натыйжалуулугу эксперименталдык жактан текшерилди, аларды ишке

ашыруу боюнча практикалык сунуштар иштелип чыкты; колледждин студенттеринин ден соолугун үнөмдөө модели билим берүү ишинин программасы түрүндө иштелип чыккан, анын ичинде билим берүү модулдары, аны ишке ашыруу профессордук-окутуучулар курамына анын мазмунун студенттердин ден соолугунун маанилүүлүгү жөнүндө аң сезимин калыптандыруу үчүн пайдаланууга мүмкүндүк берет, жашоо образы, алардын ден соолугун сактоо жана өнүктүрүү; баалоо-критериялык диагностикалык изилдөө инструменттери киргизилди, бул колледждин студенттеринин ден соолукту үнөмдөөчү билим деңгээлин аныктоого мүмкүндүк берет, аны башка колледждерде директордун тарбия иштери боюнча орун басарлары, кураторлор жана окутуучулар колдоно алышат.

Коргоо үчүн берилген диссертациянын негизги жоболору:

1. Студенттердин ден соолугун сактоо жана өнүктүрүү процессинин илимий-теориялык негизин түзгөн жоболорду жана идеяларды системалаштыруу *"колледждин студенттеринин ден соолугун сактоодогу билим берүү"* деген концепцияны конкреттештирүүгө мүмкүндүк берди, окуучулардын ден соолугун сактоого, чыңдоого жана өнүктүрүүгө, маданияттын сергек жашоо образын аң-сезимдүү калыптандырууга, билим берүү процессинин бардык субъекттеринин физикалык, психологиялык жана адеп-ахлактык бакубаттуулугуна жетишүүгө багытталган педагогикалык процесс.

2. Колледждин студенттерине ден соолукту сактоочу билим берүүнүн иштелип чыккан модели, ал окуу-тарбия иштеринин программасы түрүндө берилген, анын ичинде билим берүү модулдары: спорттук жана эс алуу, оюндар, көркөм чыгармачылык, студенттердин аң-сезимин калыптандырууга багытталган экскурсиялык иш-чаралар, алардын ден соолугуна болгон мамилеси, колледжде ден соолукту сактоо иш-чараларынын натыйжалуулугун жогорулатууга болот. Ден соолукту үнөмдөөчү билим берүүнүн натыйжалуулугу методдор, технологиялар менен шартталган жана үч деңгээлдүү процесс (жогорку, орто, төмөнкү), алар төмөнкү критерийлер менен мүнөздөлөт: мотивациялык-баалуулук, когнитивдик, активдүүлүк-рефлексивдүү.

3. Окуучулардын ден соолугун сактоочу билим берүүнүн натыйжалуулугу уюштуруучулук-педагогикалык шарттарды түзүү жана ишке ашыруу менен камсыз кылынат: окуучулардын ден соолугун чыңдоого багытталган мотивация процесстерин өркүндөтүүчү жагымдуу шарттарды түзүү; студенттердин ден соолук маданиятын өнүктүрүү процессинде колледждин окуу процессинин субъекттеринин биргелешкен аракеттери; ден соолукту сактоодогу билим берүүнүн модулдарын ишке ашыруу; колледждин окуу процессине ден соолукту үнөмдөөчү технологияларды киргизүү; «Колледждеги окуу процессин ден соолукту үнөмдөө үчүн колдонуу» автордук программасын ишке ашыруу.

Издөнүүчүнүн жеке салымы "колледждин студенттеринин ден соолугун үнөмдөөдөгү билим берүү" түшүнүгүн тактоо болуп саналат; окуучулардын ден соолугун сактоочу билим берүүнүн педагогикалык моделин иштеп чыгууда; окуучулардын ден соолугун сактоодогу билим берүүнүн уюштуруучулук-педагогикалык шарттарын негиздөө жана текшерүү. Мындан тышкары, автор программаны ишке ашыруу механизмдерин сунуштайт: "Колледждик чөйрөдө окуу процессинде ден соолукту үнөмдөөнү колдонуу", бул ден соолук күндөрү, спорт күндөрү, дизайн, чыгармачылык, оюн, изилдөө технологиялары, экскурсиялар, адистер менен жолугушуулар; окуучулардын ден соолугун үнөмдөөдөгү билим берүүгө багытталган алынган натыйжаларга талдоо жүргүзүлдү.

Изилдөө натыйжаларын апробациялоо. Диссертациялык иштин негизги корутундулары жана жыйынтыктары 2017-жылы К.Карасаев атындагы Бишкек мамлекеттик университетинин педагогика жана психология кафедрасынын илимий-методикалык семинарларынын отурумдарында, эс алуу, дене тарбия кафедрасынын отурумдарында баяндалган жана талкууланган жана спорту 2019-жылга ден соолукту үнөмдөөдөгү билим берүү жана өсүп келе жаткан инсанды тарбиялоо маселелерин талкуулоо; диссертациялык материалдардын негизинде республикалык жана эл аралык маанидеги илимий-методикалык конференцияларда баяндамалар жасалган: . К.Тыныстанова атындагы ЫМУнун 75 жылдыгына арналган эл аралык илимий-практикалык конференция Каракол ш. (2015-жыл); Эл аралык университеттер аралык илимий-практикалык конференция-студенттердин жана жаш окумуштуулардын илимий докладдарынын «Инновациялык технологиялар жана алдыңкы чечимдер» конкурсу, ЭИТУ (2018); Окумуштуу-педагог П.Ф. Лесгафттын элесине арналган «Кыргызстандын заманбап билим берүүсүнүн актуалдуу маселелери жана көйгөйлөрү» эл аралык илимий-практикалык конференция. Лесгафт», КМДТСА (2019); Табигый илимдер боюнча эл аралык илимий-практикалык конференция, Вологда облусунун билим берүү департаменти «Череповец химиялык технологиялык колледжи» бюджеттик кесиптик билим берүү мекемеси, Череповец (2020); М.Рыскулбекова атындагы КЭУ Аймактарды өнүктүрүү, өлкөнү санариптештирүү жана балдарды колдоо жылына арналган "Өсүп келе жаткан муун санариптик технологиялар доорунда" деген темада университеттер аралык илимий-практикалык онлайн конференция(2020); "Мугалимдин изилдөө потенциалы-2021" профессионалдык эл аралык илимий-практикалык конференциясы, Челябинск облусунун Мамлекеттик автономиялык кесиптик билим берүү мекемеси "Политехникалык колледж", Магнитогорск (2021).

Диссертациянын жыйынтыктарынын басылмаларда чагылдырылышынын толуктугу. Изилдөөнүн негизги натыйжалары жарыяланган 16 эмгекте чагылдырылган, алардын 12си илимий журналдарда, илимий-практикалык конференциялардын материалдарынын

жыйнактарында, ошондой эле Россиянын илимий цитаталар индексинин журналдарында.

Диссертациянын түзүмү жана көлөмү изилдөө милдеттерин чечүүнүн логикасы жана ырааттуулугу менен аныкталат. Диссертация кириш сөздөн, үч бөлүмдөн, корутундудан, 167 аталыштагы адабияттар тизмесинен, 19 таблицадан, 7 сүрөт жана 7 тиркемеден турат. Текст бөлүгү 158 барак жана 25 барак тиркемелерден турат.

ДИССЕРТАЦИЯНЫН НЕГИЗГИ МАЗМУНУ

Киришүү диссертациялык изилдөөнүн темасынын актуалдуулугун негиздейт; изилдөөнүн максаты жана милдеттери аныкталып, анын илимий жаңылыгы, практикалык мааниси, изденүүчүнүн жеке салымы, коргоодо айтылган жоболор, изилдөөнүн жыйынтыктарын апробациялоо, илимий иштин түзүмү ачылат.

Биринчи глава «Колледждин студенттеринин ден соолукту сактоодогу билимин изилдөөнүн теориялык аспекти» изилдөөнүн биринчи милдетин чечүүгө багытталган, мында документалдык материалдарды жана илимий-методикалык булактарды талдоо аркылуу «Ден соолукту сактоо колледж студенттеринин билими» такталып, бул категориянын жумушчу аныктамасы негизделген; изилдөөнүн негизин түзгөн категориялар (тарбия, ден соолук, ден соолукту коргоо, сергек жашоо образын калыптандыруу, ден соолук маданияты, ден соолукту сактоочу компонент, ден соолукту сактоо технологиясы) каралат; изилденип жаткан тармакта бул маселенин теориялык өнүгүшүнүн абалын үйрөнүүгө арналган.

Эгерде билим берүүнүн табияты жөнүндө тарыхый-философиялык булактарга кайрыла турган болсок, идеалисттик, прагматикалык, антропологиялык, эркин жана башка билим берүүнүн үлгүсү катары берилген билим берүү системасынын принциптерин жана өзгөчөлүктөрүн аныктаган философиялык концепцияларды ажыратууга болот.

Ошентип, билим берүүнүн философиялык түшүнүгүн Б.П.Битинас, Г.Б.Корнетов жана башкалар сыяктуу бир катар авторлор карап чыгышып, ар кайсы өлкөлөрдө, элдерде, доорлордо жана цивилизацияларда билим берүү практикасына мүнөздүү болгон жалпы нерсени ачып беришкен. Ушуга байланыштуу философиялык идеялардын негизинде иштелип чыккан билим берүүнүн моделдери «эмне» деген суроого гана жооп бербестен, «эмне үчүн» деген суроого да билим берүү процесси бирдиктүү процесс катары бааланат. Ден соолуктун жана ден соолукту коргоонун маңызын изилдөөгө бир катар изилдөөлөр арналган, аларга Г.С.Акиев, Н.А.Агаджанян, Н.М.Амосов, И.В.Аристов, И.И.Брехман, В.И.Гордеев, Г.К.Зайцев, Г. V. Р. Казначеев жана башка авторлор.

Ден соолук – бул физикалык, психологиялык жана социалдык жактан толук жыргалчылыктын абалы. Мугалим В.А. Сухомлинский мындай деп жазган: «Саламаттыкты сактоо — педагогдун эн маанилуу иши. Алардын рухий жашоосу, өзүнө болгон ишеними окуучулардын ден соолугунан, шайырлыгынан көз каранды». Бул контекстте окуучуларынын ден соолугун камсыз кылган билим берүү уюму ар дайым ийгиликтүү жана суроо-талапка ээ болот.

Ошентип, илимпоздордун изилдөөлөрүнүн ретроспективдүү талдоосуна ылайык, “*ден соолук*” ден соолуктун руханий, психологиялык, социалдык жана физикалык аспектилеринин системалуу иерархиялык бүтүндүгү катары каралып, баалуулук-семантикалык мамилелерге негизделген руханий компоненттин жетектөөчү ролу бар, инсандын ден соолукту сактоодогу билим берүүнү өнүктүрүү вектору аныкталган.

“Ден соолукту үнөмдөө” термининде “ден соолук” бөлүгү белгилүү бир адамдын же адамдардын тобунун (жакшы же жаман) белгилүү бир сапаттык абалынын мааниси каралат, экинчи бөлүгү “саламаттык сактоо” кызыкчылыгында зарыл болгон аракеттерди мүнөздөйт, же бул абалды жакшыртат.

Ден соолукка жана сергек жашоого болгон мамиле адамда өзүнөн өзү пайда болбойт, ал белгилүү бир педагогикалык таасирдин натыйжасында калыптанат, анын натыйжасында ден соолукту сактоодо жашоону камсыздоо структурасында педагогикалык компонент маанилүү болуп калат, анын маңызы, И.И.Брехмандын айтымында, жаш кезинен ден соолукту үйрөтүү. Е.М.Казин ошондой эле адамдын ден соолугун калыптандырууга, сактоого жана чындоого педагогикалык каражаттардын таасиринин өзгөчө натыйжалуулугун көрсөтөт.

Биздин изилдөөбүздүн дагы эле так аныктамасы жок негизги концепциясы – бул «ден соолукту сактоочу билим берүү», бул анын мазмунун ачууну билдирет. Иликтенип жаткан маселенин контекстинде бул көрүнүштүн маңызын аныктоо үчүн ден соолукту сактоодогу педагогиканын төмөнкүдөй түшүнүктөрүн колдондук: ден соолукту сактоочу билим берүү, ден соолукту сактоо маданияты, ден соолукту сактоочу билим берүү процесси, ден соолукту сактоочу билим, ден соолукту сактоодогу кесиби, педагогикалык ишмердүүлүктүн ден соолукту сактоо стратегиясы.

Ден соолукту үнөмдөөчү билим берүүгө талдоо жүргүзүү менен, изилдөөчүлөр үч топту бөлүп көрсөтүшөт.

Биринчи группада ден соолукту сактоочу билим берүү биринчи класстан он биринчи класска чейин өз алдынча билим алууда жана окуучулардын жөндөмдүүлүктөрүн өнүктүрүүдө акырындык менен «кадам» кыймылында берилип, окуу-тарбия ишинде үзгүлтүксүздүк маселесин чечет. , алардын жаш өзгөчөлүктөрүн эске алат жана ден соолукту сактоочу фактор болуп саналат.

Экинчи топко ден соолукту үнөмдөөчү билим берүү дене тарбия жана спорт, ден соолукту чыңдоо үчүн шарттарды түзүү, дени сак материалдык жана руханий керектөөлөрдү тарбиялоону диагностикалоо, сергек жашоо образын калыптандыруу түрүндө берилет.

Үчүнчү топто ден соолукту үнөмдөөчү билим берүү так аныкталган эмес, ошол эле учурда жаш муундун инсандыгын социалдаштырууга жана аны маданияттуу адам катары тарбиялоого басым жасалат.

Тарбиялоо процессинин жалпы анализин жыйынтыктап жатып, ден соолукту үнөмдөөчү тарбия билим берүү системасында дагы эле жетишерлик өнүкпөгөнүн жана тиешелүү теориялык, методологиялык жана практикалык деңгээлде ишке ашырылбай жаткандыгын, ден соолукту сактоонун формалары, методдору жана каражаттары, аларда үнөмдөөчү тарбия жетишерлик түрдө чагылдырылбайт, окуу процессинде жаңылануу идеялары ачылбай жатат.

Балдардын жана өспүрүмдөрдүн ден соолугун сактоо жана чыңдоо позициясынан билим берүүнү уюштуруунун ыкмаларынын, формаларынын жана ыкмаларынын жыйындысы болуп саналган ден соолукту үнөмдөөчү технологиялар билим берүү практикасына жигердүү киргизиле баштады, атайын ден соолукту сактоочу технологияларды түзүү боюнча иштер жүргүзүлүүдө. шарттар (М. М. Безруких, О. В. Соколова, Н. К. Смирнов, М. А. Морозов, С. А. Цабыбин).

Окуучулардын ден соолугуна жана башкалардын ден соолугуна аяр мамиле жасоо, аларды спортко тартуу максатында окуу процессине ден соолукту үнөмдөөчү технологиялар киргизилсе, анда билим алуу үчүн шарттар бир топ жакшырат. Колледждин окуу процессинде төмөнкүдөй педагогикалык шарттар түзүлгөн:

- окуучулардын ден соолугун коргоо маселелерин эске алуу менен окуу процессинин мыйзамдарынын негизинде окуу сабактарын куруу;
- окуучулардын ден соолугунун абалын, кызыкчылыктарын, ыктарын эске алуу менен алардын жемиштүү таанып-билүү иш-аракети үчүн зарыл шарттарды камсыз кылуу;
- ден соолугуна кам көрүү, билим алуу жөндөмүн калыптандыруу;
- колледждин ден соолукту сактоочу билим берүү мейкиндигин түзүү төмөнкү принциптерге негизделет:
- билим берүү процессинин субъекттеринин психофизикалык абалын диагностикалоо жана эсепке алуу;
- билим берүү процессинин субъекттеринин сергек жашоо образына жана кесиптик даярдыгына жеке психологиялык муктаждыктын биримдиги;
- өзүнүн жана башкалардын ден соолугу үчүн социалдык жоопкерчилик;
- колдонулган каражаттардын жаңылыгы жана көп түрдүүлүгү;
- сергек жашоо образын моралдык жана материалдык жактан стимулдаштыруу.

Ошентип, илимий-методикалык адабияттарды талдоо жана цитаталоо ыкмасы студенттердин ден соолугун сактоого, чындоого жана өнүктүрүүгө багытталган педагогикалык процесс катары каралуучу “колледждин студенттеринин ден соолугун сактоодогу билим берүү” түшүнүгүн тактоого мүмкүндүк берет. Сергек жашоо маданиятын аң-сезимдүү калыптандыруу, билим берүү процессинин бардык субъекттеринин физикалык, психологиялык жана моралдык бакубаттуулукка жетишүүсү.

Экинчи главада «Колледждин студенттеринин ден соолугун чындоо боюнча изилдөөнүн методологиясы жана методикасы» экинчи тапшырмага ылайык изилдөөнүн объектиси жана предмети ачылып, изилдөөнүн ыкмалары жана усулдук мамилелери баяндалат. Ошондой эле колледждин студенттерине ден соолукту сактоодогу билим берүүнүн моделин жана уюштуруучулук-педагогикалык шарттарын көрсөтөт, ошондой эле изилденип жаткан кубулуштун калыптануу деңгээлин жана критерийлерин аныктоо ыкмаларын сүрөттөйт.

Изилдөөнүн объектиси болуп колледж студенттеринин ден соолугун сактоочу билим берүү процесси саналат; изилдөө предмети колледж студенттеринин ден соолукту сактоо билим берүү үчүн уюштуруучулук жана педагогикалык шарттардын өзгөчөлүктөрү болуп саналат.

Изилденип жаткан проблема боюнча колдо болгон илимий-теориялык материалдарды талдоо үчүн биз документалдык материалдарды жана илимий-методикалык булактарды пайдаландык. Биз мыйзамдык документтерде жана ченемдик-укуктук актыларда белгиленген негизги багыттарды талдап чыктык, студенттердин ден соолугун сактоо проблемасы биргелешкен күч-аракеттердин максаты болгон ден соолукту коргоо чөйрөсүндөгү алдын алуунун артыкчылыктуу принцибинин негизинде аныкталгандыгын ырастайбыз. Саламаттык сактоо жана билим берүү системаларынын, диссертациялардын, монографиялардын, илимий макалалардын жана алардын илимий-практикалык конференциялардын жана симпозиумдардын материалдарынын илимий-методикалык булактары изилденип жаткан проблемага байланыштуу. Илимдин маанилүү методологиялык талаптарынын бири – изилдөөнүн максатына жана милдеттерине жетүүнүн жолдору болгон изилдөө ыкмаларын аныктоо.

Колледждин студенттеринин ден соолукту үнөмдөөчү билимин калыптандыруу проблемасына, изилдөөбүзгө байланыштуу изилдөөнүн максаттарын проекциялоодо ар кандай ыкмаларды колдондук (таблица 1).

1-таблица – Колледж студенттеринин ден соолугун сактоодогу билим берүү проблемасы боюнча изилдөө методдорунун жыйындысы

№ Изилдөө максаттарынын билдирүүсү. Изилдөө методдору.

1. Колледждин студенттерине ден соолукту сактоодогу билим берүү проблемасынын теориялык негиздерин, билиминин учурдагы абалын аныктоо. Теориялык: кыргыз жана чет элдик изилдөөчүлөрдүн теориялык илимий булактарын талдоо; адабият менен иштөө (библиографияны түзүү, изилдөө проблемасы боюнча аналитикалык жана салыштырма рефераттарды жазуу, изилдөөбүзгө жакын булактарга аннотациялоо, изилдөөчүлөрдүн сөзмө-сөз сөздөрүнө шилтеме кылуу; изилдөө материалдарын конкреттештирүү, жалпылоо, системалаштыруу жана синтездөө, ой жүгүртүүгө индукциялоо. ар бир изилденген булак боюнча процесстердин жыйынтыктоосу менен аяктайт: дедукция (тенденцияларды, стратегиялык процесстерди, биз аныктаган технологияларды системалаштыруу), моделдөө, болжолдоо;

Эмпирикалык: суроо, сурамжылоо, сүйлөшүү, байкоо, тестирлөө ж.б.

Мотивациялык-баалуулук критерийи: методология «Ден соолукка болгон мамиленин индекси» (С. Д. Дерябо, В. А. Ясвин);

Когнитивдик критерий: дисциплиналар боюнча студенттердин жетишкендиктерин талдоо, анкета, диагностикалык методдор (С. Д. Дерябо жана В. А. Ясвина);

Иш-рефлексивдүү критерий: өзүн-өзү өнүктүрүү жана өз алдынча билим алуу жөндөмдүүлүгүн баалоо методикасы (В. И. Андреева).

2. Колледждин студенттеринин ден соолукту сактоодогу билим берүүнүн усулдук аспектилерин аныктоо.

3 Студенттердин ден соолугун сактоону тарбиялоо жана моделин иштеп чыгуу үчүн колледждин билим берүү системасынын маңызын жана мазмунун тактоо.

4. Колледждин студенттерине ден соолукту сактоодогу билим берүү үчүн уюштуруучулук-педагогикалык шарттарды иштеп чыгуу.

5. Колледждин студенттерине критерийлер боюнча ден соолукту сактоодогу билим берүүнүн уюштуруучулук-педагогикалык шарттарынын натыйжалуулугун далилдөө.

Диссертациялык изилдөөнүн методологиялык деңгээли, деп белгилеген Э.М. Мамбетакунов, алардын белгилүү бир талаптарга ылайык келүү даражасы менен аныкта: мазмунун логикалык жактан шайкеш келтирүү менен изилдөөнү пландаштырууга, изилдөө процессине, изилдөөнүн концептуалдык аппаратына, изилдөөнүн стратегиялык этаптарын ишке ашырууга жана аргументациялоого негиздөө жүргүзөт.

Кандай гана изилдөө болбосун, каралып жаткан маселенин методологиялык негизи катары кызмат кылган педагогикалык концепцияларга жана теорияларга таянып, биздин ишибизде методологиялык көрсөтмөлөр катары илимий-теориялык мамилелердин комплексине (системалык, ишмердүүлүккө негизделген) таяндык, компетенттүүлүккө негизделген, комплекстүү, кластердик), бул ыкмалардын өз ара болжолдоолорун

жүргүзүүгө жана айтылган маселени чечүүдө аларды координациялоого мүмкүндүк берди.

Бул бардык методдор жана методикалык ыкмалар колледждин студенттеринин ден соолукту сактоодогу билимин калыптандыруу проблемасынын абалын изилдөө үчүн колдонулган, ошондой эле негизги жоболорду, педагогикалык моделди ишке ашыруунун жолдору катары каралып, уюштуруучулук-педагогикалык эксперименталдык иштердин процессиндеги шарттар.

Изилделип жаткан маселени теориялык жактан негиздөөнүн жүрүшүндө колледждин студенттеринин ден соолугун сактоодогу билим берүүнүн модели иштелип чыккан, ал теориялык жактан курулган методологиялык ыкмалардын комплекси (системалык мамиле, активдүүлүк мамилеси, компетенттүү мамиле, комплекстүү мамиле, кластердик ыкма); принциптер (билим берүүнүн инсандык багыты, билим берүүдөгү ички маани түзүүчү мотивдердин артыкчылыгы, билим берүүдөгү ырааттуулук, рефлексия, ден соолукту сактоочу иш-аракеттерде дифференциялоо, үзгүлтүксүздүк жана жеткиликтүүлүк); функциялары (диагностикалык, ден соолукту сактоочу, мотивациялоочу, калыптандыруучу, рефлексиялык, контролдоочу); модулдардын мазмуну (спорт жана эс алуу, оюндар, көркөм жана чыгармачылык, экскурсия, ата-энелер жана коом менен өз ара аракеттенүү); моделди ишке ашыруу механизмдери: критерийлер, көрсөткүчтөр, деңгээлдер; «Колледждеги окуу процессин ден соолукту үнөмдөөдөгү колдоо» иштелип чыккан программага ылайык колледждин студенттерине ден соолукту сактоодогу билим берүүнүн ар кандай формаларын, технологияларын, ыкмаларын жана каражаттарын колдонуу; күтүлгөн натыйжа (окуучулардын ден соолугун сактоо жана өнүктүрүү; баалуулук катары сергек жашоо образынын маанилүүлүгүн түшүнүүнү калыптандыруу) (1-сүрөт).

1-сүрөт - Колледждин студенттеринин ден соолук билиминин модели.

Колледждин студенттерине ден соолукту сактоодогу билим берүүгө багытталган тематикалык модулдардын мазмуну 2.2.2-таблицада чагылдырылган, мында төмөнкү модулдар бөлүнгөн: спорттук жана эс алуу,

оюндар, көркөм чыгармачылык, экскурсиялык иш-чаралар, ата-энелер жана коом менен өз ара аракеттенүү.

Таблица 2. - Колледж студенттеринин ден соолугун чыңдоого багытталган тематикалык модулар

Билим берүү модулу.Максаты. Окуу ишин уюштуруунун формалары.

Спорт жана фитнес модулу. Сергек жашоо көнүмүш адаттарын калыптандыруу, өз ден соолугуна көз салуу жана аны сактоо. Жаман адаттардын (тамеки чегүү, алкогольдук ичимдиктерди, баңгизаттарды колдонуу) алдын алуу, ден соолукту чыңдоо маданиятын тарбиялоо. - курстар менен колледждердин топторунун ортосунда спорттук мелдештерди уюштуруу жана катышуу;

- ден соолукту чыңдоо багытындагы класстар;
- колледж мелдешти.

Оюн модулу. Оюн иш-аракеттерин уюштуруу, анын мотиви ден соолукту сактоо жана өнүктүрүү үчүн оң эмоцияларды, жаңы билимдерди, көндүмдөрдү алуу; жеке сапаттарды жана окуучулардын башкалар менен позитивдүү мамилелерин өнүктүрүү.

Оюндук иш-чараларды уюштуруу студенттердин түздөн-түз катышуусу менен жүргүзүлүшү, иштелип чыгышы жана өткөрүлүшү керек - спорттук жана оюн-зоок программалары: балдар үчүн «Күч триатлону», спорттук бий мелдешти же кыздар үчүн «Бий ханышасы» аэробика боюнча спорттук мелдештер;

- сергек жашоо образы боюнча тематикалык иш-чаралар: «Жеке гигиена», «Силер үчүн, балдар!», «Силер үчүн, кыздар!»;
- дискотека;
- эс алуунун театралдык формалары: "Поэзия жана музыка", "Ден соолук жана ыр", "Искусствонун жан берүүчү күчү";
- «Студенттик парламенттин төрагасын шайлоо» интерактивдүү оюну.

Көркөм жана чыгармачылык модулу.

Позитивдүү эмоциялардын жана чыгармачылык профилактикалык иштерди түзүүнүн негизинде өзүнүн жана коомдун ден соолугун сактоо жана өнүктүрүү үчүн жоопкерчилик сезимин калыптандыруу; дени сак, эстетикалык жактан өнүккөн инсанды тарбиялоо. “Ден соолук биздин жашоодо” илимий-практикалык конференция;

– профилактикалык психологиялык тренингдер.

Экскурсиялык иш-чара. Студенттер арасында жарандык-патриоттук аң-сезимди калыптандыруу; когнитивдик кызыкчылыктарды өнүктүрүү - Бишкек шаарынын музейлерине, китепканаларына экскурсияларды уюштуруу;

— борбордун театрларында спектаклдерди, балетти, операны коллективдуу көрүү.

Ата-эне жана коом менен өз ара аракеттенүү. Колледждин, ата-энелердин жана коомдун күч-аракети аркылуу студенттердин сергек жашоо образына болгон мамилесин баалуулук катары калыптандыруу, өз ден соолугун сактоо жана чыңдоо боюнча билимдин маанилүүлүгүн аңдоо, билимди практикада колдонуу зарылчылыгын түшүнүү, күнүмдүк жашоо практикасы; студенттин үй-бүлөсү менен биргелешкен иш-аракеттерде инсандык-багытталган стратегияны тандоо, үй-бүлө салттарын жана үй-бүлө курамын эске алуу менен ишке ашырыла турган тапшырмаларды тандоонун негизинде студенттерди сергек жашоо образына киргизүү, медицина, сергек жашоо образы боюнча чакырылган эксперттердин лекциялары;

- профилактикалык иштерди уюштуруу (кийинки талкуулоо менен көркөм жана документалдуу фильмдерди көрүү);
- волонтердук иш-чаралар.

2-таблицага ылайык, колледждин студенттеринин жана мугалимдеринин билим берүү иш-аракеттери ден соолукту сактоо иш-аракеттеринин ар кандай багыттары боюнча жамааттык чыгармачылык ишмердүүлүк жана билим берүү уюмунун салттуу иш-аракеттери билим берүү модулдарына айкалыштырылгандай уюштурулган.

Колледждин студенттерине ден соолукту үнөмдөөдөгү билим берүүнүн моделин ишке ашыруунун механизмдери окуу процессинде да, мектептен тышкары иш-аракеттин формалары түрүндө берилген: мотивациялык-баалуулук (1. өз ден соолугун сактоо жана өнүктүрүү үчүн мотивация; билим физикалык активдүүлү; спорт; 2. адамдын ден соолугуна баалуу мамиленин көрүнүшү; сергек жана туура тамактануу жөнүндө билим; тамеки тартуунун жана алкогольдук, баңги заттарды колдонуунун зыяндуулугу жөнүндө билим; сергек жашоого мотивация), когнитивдик (окуучулардын когнитивдик өз алдынчалыгы) 2. ден соолукту сактоочу жүрүм-турумга кызыгуунун деңгээли, активдүүлүк-рефлексивдүү (1. өзүн башкара билүү, сергек жашоо образын жүргүзүү; сергек жашоо образынын руханий-адептик негиздери жөнүндө билим; адеп-ахлактык аспектилери. өз ден соолугуна болгон мамиле 2. ден соолукту сактоонун маанилүүлүгүн жана зарылдыгын түшүнүү, жыл сайын медициналык кароодон өтүү, дарыгерге өз убагында кайрылуу, анын сунуштарын ишке ашыруу; 3. жашоодо сергек жашоонун баалуулугун колдонуу).

Педагогикалык шарттар жөнүндө сөз кылып жатып, окуу процессинин эффективдүүлүгүнүн критерийлери бар экендигин белгилей кетүү керек.

Окуучулардын билимин, көндүмдөрүн жана сергек жашоо образын сактоо жагынан баалоо окуу процессинин натыйжалуулугунун критерийи болуп саналат; квалификациялуу педагогдор жана психологдор тарабынан белгиленүүчү эксперттик баа берүүлөр жана окуучуларда калыптанган ишенимдердин мүнөздөмөлөрү, кулк-мүнөзү, инсандык сапаттары.

Окуучулардын күнүмдүк жүрүм-туруму, практикалык иштери, аракети, өзүнүн ден соолугуна, окуусуна, коомго, бири-бирине болгон мамилеси окуу-тарбия процессинин эффективдүүлүгүнүн айкын жана так көрсөткүчү болуп саналат.

Изилдөөчүлөрдүн эмгектеринде (Бузурманкулова Ж. А., Аристова И. В., Ипполитова Н. В., Куприянов Б. В., Нотфуллин И. Х., Полтавцева Н. Е., Третьякова Н. В., Тулегенова А. Г., Шуаибова М. О.) уюштуруучулук-педагогикалык шарттардын компоненти катары каралат. Субъекттердин инсандык өсүшү жана өнүгүүсү (ички) камсыз кылынган элементтердин жыйындысындагы билим берүү системасы, ошондой эле анын андан ары өнүгүшүнө көмөктөшүүчү билим берүү процессинин процедуралык ишке ашырылышы (сырткы).

И.В.Аристова уюштуруучулук жана педагогикалык шарттарда «окуучулардын ден соолугун сактоо боюнча өз ара байланышкан чаралардын комплексин» түшүнүү максатка ылайыктуу деп эсептейт. Бул учурда автор «билим берүү ишинин мазмунунун объективдүү мүмкүнчүлүктөрүнүн жыйындысын, билим берүү процессинин натыйжалуулугун жана активдүү билим берүү чөйрөсүн жогорулатуунун формаларынын, ыкмаларынын жана каражаттарынын, ошондой эле биргелешкен иш-чаралардын жыйындысын түшүнөт. Билим берүү уюмдарында окуучулардын ден соолугун сактоону камсыз кылуучу окуу процессинин субъекттери болуп саналат.

Ошентип, педагогикалык шарттарды изилдеген изилдөөчүлөр инсанды калыптандыруунун ички субъективдүү психологиялык-педагогикалык шарттары жана тарбия процессин уюштуруунун тышкы объективдүү негиздери катары уюштуруу-педагогикалык ыкмаларды бөлүп көрсөтүшөт.

Окутуунун жана тарбиялоо процесстеринин эффективдүүлүгү окуучунун инсандыгын өнүктүрүүнүн тышкы жана ички шарттарынын биримдиги жана өз ара байланышы менен шартталган.

Колледждин студенттеринин ден соолугун сактоочу билимин камсыз кылуучу уюштуруучулук жана педагогикалык шарттарды аныктап, негизддик: студенттердин ден соолугун чыңдоого багытталган мотивация процесстерин жакшыртуучу жагымдуу шарттарды түзүү; студенттердин ден соолук маданиятын өнүктүрүү процессинде колледждин окуу процессинин субъекттеринин биргелешкен аракеттери; ден соолукту сактоодогу билим берүү модулдарын ишке ашыруу; колледждин окуу процессине ден соолукту үнөмдөөчү технологияларды киргизүү; «Колледждик чөйрөдө окуу процессин ден соолукту үнөмдөөнү колдоо» автордук программасын ишке ашыруу.

Студенттердин ден соолугун калыптандырууда окуу процессинин бардык субъекттеринин макулдашылган иш-аракети ийгиликтүү болушу мүмкүн, бул биринчи кезекте биргелешкен пландаштырууну билдирет жана окуучулардын ден соолугун сактоо жана өнүктүрүү боюнча функцияларды ишке ашыруу,

динамикадагы натыйжаларга байкоо жүргүзүү жана аныкталган четтөөлөрдү өз убагында оңдоо.

Окуучулардын сергек жашоо образын калыптандыруунун деңгээли: жогорку, орто, төмөнкү. Жогорку деңгээл: окуучу сергек жашоонун бардык белгилеринин туруктуу көрүнүшүнө ээ; жетектөөчү мотивдер – өз ден соолугун сактоо жана өнүктүрүү кызыкчылыктары; өз ден соолугуна баалуу мамиле үстөмдүк кылат; жашоонузга сергек жашоо образынын негизги элементтерин үзгүлтүксүз киргизүү, анын эртең мененки көнүгүү, калыптануу, жеке гигиена, рационалдуу тең салмактуу тамактануу сыяктуу түрлөрүн күн сайын колдонуу. Орто деңгээл: сергек жашоо мүнөзүнүн белгилери, алардын көбү көрүнүп турат, бирок туруктуу позитивдүү жүрүм-турум кырдаалдык болуп саналат; адамдын өз ден соолугуна кызыкчылык мотивдери басымдуулук кылат, бирок мотив – сырткы мажбурлоо, кыйынчылыктан качуу. Өзүнүн ден соолугун өнүктүрүүдө жеке өсүү эпизоддук болуп саналат. Сергек жашоо образынын негизги элементтери да кырдаалдык болуп саналат: жеке гигиена тартипсиз; сергек жашоо образынын социалдык жана инсандык маанисин түшүнүү деңгээли жогору эмес. Төмөн деңгээл: сергек жашоонун оң белгилеринин начар көрүнүшү; жүрүм-туруму негизинен аксакалдардын талаптары менен жөнгө салынат; ден соолукту сактоонун жана өнүктүрүүнүн негизги мотивдери - бул тышкы мажбурлоо, кыйынчылыктардан качуу; окуучунун сергек жашоо образы педагогикалык жамааттын жана ата-энелердин көзөмөлү аркылуу «колдоого алынат». Өзүнүн ден соолугун сактоо жана өнүктүрүү боюнча ачык максаттар жок. Ден соолукту сактоочу жүрүм-турумга кызыгуунун төмөн деңгээли; сергек жашоо образы жаатындагы билимдер жана көндүмдөр системасыз.

Үчүнчү глава “Колледждин студенттеринин ден соолугун үнөмдөөчү билим берүү боюнча өзүбүздүн изилдөөбүздүн натыйжалары” изилдөөнүн үчүнчү милдетин чечүүгө багытталган, анда калыптандыруунун уюштуруучулук-педагогикалык шарттарынын натыйжалуулугун текшерүү боюнча эксперименттин жүрүшү көрсөтүлгөн. Студенттердин ден соолугун сактоочу билим берүү, эксперименталдык изилдөөнүн маалыматтарын, эксперименттин натыйжаларын, корутундуларды, практикалык сунуштарды берет жана проблеманы андан ары изилдөөнүн келечегин белгилейт.

Эксперименталдык изилдөө бир нече этап менен ишке ашырылган:

Биринчи этапта (2015-2017-жж.) студенттердин ден соолукту сактоодогу билим берүү проблемасынын өнүгүү деңгээлин аныктоо, диссертациянын темасын тактоо, колледждердеги илимий эмгектерге жана иш тажрыйбасына талдоо жүргүзүлдү. Изилдөөнүн максаттарын жана милдеттерин аныктоо жана аны ишке ашыруунун программасын иштеп чыгарылды.

Экинчи этапта (2017-2019-жж.) - изилдөө гипотезасын текшерүү; колледж студенттеринин ден соолугун үнөмдөөчү билим берүүнүн моделин иштеп чыгуу; колледждин студенттерине ден соолукту сактоочу билим берүүнүн

моделин ишке ашыруунун натыйжалуулугуна көмөктөшүүчү уюштуруучулук жана педагогикалык шарттарды аныктоо; эксперименттин аныктоо жана калыптандыруу этаптарын колдонуу менен моделди эксперименталдык текшерүү жана апробациялоо; колледж студенттеринин ден соолукту сактоодогу билим берүү моделин ишке ашыруу үчүн колдонула турган методдорду унификациялоо жана шайкеш келтирүү, эксперименталдык маалыматтарды тактоо.

Үчүнчү этапта (2019-2022-жылдар) эксперименталдык иштердин жүрүшүндө алынган маалыматтар системалаштырылган, талданган жана жалпыланган, изилдөөнүн жыйынтыгы формалдуулаштырылган.

Алгач анкеталар жана интервьюлар жүргүзүлүп, изилдөөнүн методдору жана методдору аныкталды.

Студенттердин суроолору студенттердин басымдуу бөлүгүндө (65,7%) ден соолукту сактоого мотивациясы жетишсиз экендигин, студенттердин баалуулуктар системасында ден соолук материалдык жыргалчылыктан кийин 6-орунду гана (20,8%) ээлей турганын көрсөттү; бакубат үй-бүлө; көңүл ачуу; кызыктуу жашоо жана сүйүү; өзүн-өзү өркүндөтүү, өзүн-өзү өркүндөтүү, ийгиликтүү карьера. Организмдин дисфункциясын алдын алуу үчүн анатомия жана физиология тармагындагы билимдин деңгээли жетишсиз (73,9%), ал эми студенттердин көпчүлүгү (67,3%) өздөрүнүн физикалык ден соолугун нормалдуу деп эсептешет. Ден соолукту чыңдоого көңүл бурууга тоскоол болгон себептердин арасында кызыгуунун жоктугу (59,3%) жана жалкоолук (34,2%).

Колледждин студенттерине ден соолукту сактоочу билим берүүнүн натыйжалуулугун эксперименталдык текшерүү педагогикалык эксперимент түрүндө аныктоо, калыптандыруу жана жыйынтыктоочу этаптарда жүргүзүлдү.

Эксперименттин тактоочу этабында колледждин студенттери менен болгон тарбия иштеринин пландары да талдоого алынып, колледждеги окуу иш-чараларынын тематикалык пландаштырылышы жана мазмуну жаңыртылган. Окуунун башталышында окуучулардын физикалык өнүгүүсүнө комплекстүү баа берүүгө багытталган предметтин картасы толтурулган (4-тиркеме).

Сурамжылоо колледждин медицина кызматкеринин катышуусунда окуу жайдын директорунун тарбия иштери боюнча орун басарынын көзөмөлүндө жүргүзүлүп, ар бир тестиленүүчү үчүн төмөнкү иш-чаралар камтылган:

- студенттердин оорусуна анализ жүргүзүү;
- ооруга байланыштуу калтырылган сабактарды талдоо;
- окуучулардын ден соолугуна жашоо образынын таасиринин ортосундагы байланышты талдоо;

Сурамжылоонун жана адистер тарабынан жүргүзүлгөн сурамжылоонун жыйынтыгы көрсөткөндөй, окуучулар арасында төмөнкү оорулар көп кездешет: дем алуу органдары – 14,8%, жүрөк-кан тамыр – 12,3%, тубаса

анемия – 11,5%, таяныч-кыймыл аппараты – 10,7%, нерв системалары – 10,2%, эндокриндик оорулар. - 8,8%, тамак сиңирүү органдары - 8,3% жана көз ооруулары - 5,9%.

Окуу жылында ПОВТ-1-17 тайпасында студенттер ооруп калгандыктан сабактарды калтырышкан - 140 саат, ЭУБ -1-17 тайпасында - 268 саат, ал эми "ден соолук индекси", тактап айтканда, сабакка катышпаган студенттердин саны, ооруп калуу, тиешелүүлүгүнө жараша 96% жана 75% түздү (таблица 3.).

3-таблица – Окуу жылынын ичинде окуучулардын калтырган сабактарынын саны

Группа. Студенттердин саны. Ооруга байланыштуу сабактарды калтырган. (саат) "Ден соолук индекси"

(оорубаган студенттердин %)

I семестр II семестр I семестр II семестр

ПОВТ – 26, 120, 20, 62%, 96%

ЭУБ- 26, 200, 68, 54%, 75%

Жашоо образынын окуучулардын ден соолугуна тийгизген таасирин аныктоочу эксперименттин этабында диагностикалоонун натыйжалары сурамжылоого алынган окуучулардын 85%ы ден соолугун бузууга багытталган жашоо образын алып барышарын, бул анын толук жоголушуна алып келиши мүмкүн экендигин көрсөттү. Натыйжада алар өздөрүнүн келечеги жөнүндө олуттуу ойлонушу керек (4-таблица).

Таблица 4. Жашоо образынын окуучулардын ден соолугуна тийгизген таасиринин катышы

Жыйынтыгы 1-курстун студенттери, %

Жашоо образы ден соолукту чыңдайт 5

Сергек жашоо 10

Жашоо образы ден соолукту бузууга багытталган 85

Сурамжылоого катышкан студенттердин 10% ден соолугунун учурдагы деңгээлин сактоого багытталган жашоо образын жүргүзүшөт, бирок алар аны бекемдөөгө жардам бере турган эч нерсе жасабайт. Сурамжылоого катышкан окуучулардын 5% гана сергек жашоо образын карманат. Жалпысынан 1-курстун студенттеринде алардын ден соолугуна болгон мамиленин калыптанышынын деңгээли төмөн экендигин белгиледик. Студенттер коопсуз жашоонун турмуштук тажрыйбасына ээ эмес, аларда келечектеги медициналык адистер үчүн зарыл болгон компетенциялардын калыптанышына таасир этүүчү ден соолукка байланыштуу көндүмдөр калыптанган эмес.

Мындан тышкары, студенттердин жашоо артыкчылыктары жана ден соолук абалы боюнча психологиялык-педагогикалык диагностика жүргүзүлдү. Бул үчүн эки колледждин 1-курсунун студенттери үчүн Е.С.Стиплинанын (Адамдын ден соолугунун институту) методу боюнча тест колдонулган, анын ичинде төмөнкү көрсөткүч блокторун камтыган атайын түзүлгөн анкета: респондент жөнүндө маалыматтар; Ден соолугунун абалы; жашоо образы; жүрүм-турум тобокелдик факторлору; тобокелдик факторлорунун критерийлерин билүү; тобокелдик факторлорунун кооптуулугун билүү; ден соолукту чыңдоонун жана оорулардын алдын алуунун ыкмаларын жана формаларын билүү; алдын алуу иш-чараларына канааттануу; ден соолукту чыңдоо жана оорулардын алдын алуу муктаждыктары; процесстин көрсөткүчтөрү – ден соолукту чыңдоо жана оорулардын алдын алуу боюнча иш-чаралар; социалдык аспектилер (1-тиркеме).

Анкеталарга киргизилген көрсөткүчтөрдү физикалык, экологиялык, медициналык, психологиялык жана психикалык жана адеп-ахлактык ишмердүүлүктүн негизинде сергек жашоо образынын натыйжалуулугун баалоо үчүн топтоого болот.

Студенттердин тестирлөө топторунун жыйынтыгы боюнча төмөнкүдөй жыйынтыктар алынды: Студенттердин 16%ы өздөрүн «абдан дени сак» деп эсептешет; Студенттердин 64% "ден соолук жаманга караганда жакшы" деп айтышкан; Биринчи курстун 20%ы "жакшыдан жаман" деп айтышкан. "Өнөкөт оорулардын өзүн-өзү баалоосуна" ылайык, сурамжылоого катышкан респонденттердин 10% дан ашыгы жабыркайт.

Ден соолуктун абалына таасир эткен негизги себептерди студенттер тынымсыз нервдик стрессти аташкан – окуучулардын 56,4%; алар спорт менен машыкпайт, физкультура — окуучулардын 19,1%, ошондой эле рационалдуу эмес жана туура эмес тамактанышат — 4,3% ж.б.

“Сиз ден соолугуңузга кам көрөсүзбү?” деген суроого Жооптор төмөндөгүдөй бөлүштүрүлдү: «үзгүлтүксүз камкордук» – окуучулардын 3,6%, «көп учурда» – 8,3% окуучулар, «кээде» – 88,1% окуучулар.

Жаман адаттар тууралуу айта турган болсок, анда окуучулардын 66,4% тамеки тартпайт; ошол эле учурда окуучулардын 97,2% спирт ичимдиктерин ичпейт.

Сурамжылоо көрсөткөндөй, 1-курстун студенттеринин 34% гана күнүнө 3 же андан көп жолу тамактанышат, студенттердин 60%га жакыны күнүнө 1-2 жолу тамактанышат, тилекке каршы респонденттердин 6%ы кээде ачкачылыкты да сезишет.

Жогоруда айтылгандай, студенттер спорттун жана дене тарбиянын ден-соолукка тийгизген оң таасирин жакшы билишет, бирок *“Сиз спорт жана дене тарбия менен машыгасызбы?”* деген суроого студенттердин 72,8%га жакыны *“мезгил-мезгили менен жасайбыз”* деп жооп беришкен. убакыт жана

үзгүлтүксүз», студенттердин 16% такыр спорт менен машыкпайт (б.а. жалпысынан 86%) жана бул суроого окуучулардын 11,2% гана ооба деп жооп беришкен.

“*Эртең менен чуркайсыңбы?*” деген суроого. Окуучулардын 50%ы “ооба”, 22,4%ы “кээде”, 27,6%ы “жок” деп жооп беришкен.

«*Сиз денени чындоо менен алектенесизби?*» деген суроого бир дагы студент «ооба» деп жооп берген жок: «кээде ушундай кылышат» - студенттердин 63%, «өтө сейрек» студенттердин 22%, «эч качан» 15% колледждин биринчи курсунун студенттери чындоого аракет кылышпайт.

Белгилүү болгондой, психоэмоционалдык стресс ден соолукка терс таасирин тийгизет. Ошондуктан, биз студенттердин “*Сиз психоэмоционалдык стресске көп кабыласызбы?*” деген суроосуна жоопторуна кызыгып, окуучулардын 48%ы “көбүнчө коркуу, тынчсыздануу, стрессти сезишет” деп жооп беришти; деген суроого окуучулардын 29%ы – “кээде” деп жооп берсе, “өтө сейрек” деген жоопту студенттер 23% өлчөмүндө беришкен.

Респонденттердин 3%га жакыны үй-бүлөдөгү жагымсыз моралдык-психологиялык кырдаалды стресстин себептеринин бири катары атаса, студенттердин 8%ы курсташтары менен достук мамиледе эмес.

“*Сизди сергек жашоо образы тууралуу маалымат кызыктырабы?*” Изилденген топтордун респонденттеринин 26%ы “кээде”, “өтө сейрек” – 33% студенттер, “эч качан” – 19% студенттер, б.а. жалпысынан контролдук-эксперименталдык топтордогу биринчи курстун студенттеринин 80%га жакыны дени сак жашоо образына иш жүзүндө эч кандай кызыгуу көрсөтүшкөн эмес.

Анкетанын акыркы суроосу 1-курстун студенттери калктын ден соолугуна ар кандай факторлордун таасирин туура баалаганын көрсөттү: респонденттердин 35% жашоо образы ден соолукка эң көп таасир этээрин айтышкан;

Студенттердин 23% - саламаттыкты сактоо системасы, 18% студенттер коомдо өз ден соолугуна мамиле кылуу маданияты ар кандай деп жооп беришти, калган респонденттер башка жоопторду беришти.

Ошентип, сурамжылоо көрсөткөндөй, колледждин студенттеринин көпчүлүгү сергек жашоонун маанилүүлүгүн түшүнүшпөйт, спорт менен машыгышпайт жана тамак-ашына көңүл бурушпайт. Жалпысынан 1-курстун студенттеринде алардын ден соолугуна болгон мамиленин калыптанышынын деңгээли төмөн экендигин белгиледик. Студенттер коопсуз жашоонун турмуштук тажрыйбасына ээ эмес, аларда келечектеги медициналык адистер талап кылган компетенциялардын калыптанышына таасир этүүчү ден соолукка байланыштуу көндүмдөр калыптанбайт. Ошонун негизинде окуучулардын психикалык, физиологиялык өзгөчөлүктөрүн, ден соолук абалын эске алуу менен окуу-тарбия иштерине жекече мамиле кылууну уюштуруу боюнча чараларды көрдүк.

Эксперименттин калыптандыруучу баскычында колледждин студенттерине ден соолукту сактоочу билим берүүнүн моделин киргизүү боюнча иштер жүргүзүлүп, уюштуруучулук-педагогикалык шарттар түзүлүп, «Колледждик чөйрөдө окуу процессин ден соолукту үнөмдөөнү колдоо» иштелип чыккан автордук программасы колдонулган. Формативдик экспериментке Бишкектин компьютердик системалар жана технологиялар колледжинен (КОМТЕХНО) жана Инновациялык технологиялар жана экономика колледжинен (КИТЭ) бардыгы болуп 152 студент катышты: контролдоо тобунда 76 адам, эксперименталдык топто 76 адам.

Эксперименттин калыптандыруучу этабында максаттар аныкталды: гипотезанын негиздүүлүгүн текшерүү, колледждин студенттеринин ден соолугун сактоочу билим берүүнүн иштелип чыккан педагогикалык моделинин эффективдүүлүгүн жана биз сунуш кылган уюштуруучулук-педагогикалык шарттарды колдонуунун максатка ылайыктуулугун текшерүү.

Алдыга коюлган милдеттерди чечүү үчүн «Колледждеги окуу процессин ден соолукту үнөмдөөнү колдоо» автордук программасы иштелип чыкты, иш-чаралардын темалары аныкталды.

«Колледждик чөйрөдө билим берүү процессин ден соолукту үнөмдөөнү колдоо» автордук программасы төмөнкү ырааттуулукта иш-чаралар түрүндө берилген: «Окуу процессин оптималдаштырууну жана ден соолукту сактоо иштеринин натыйжалуулугун жогорулатууну камсыз кылуучу шарттарды түзүү. "; «Дене тарбияны жана спортту өнүктүрүүнү камсыз кылуучу шарттарды түзүү», «Эс алуу иш-чараларын көбөйтүүнү камсыз кылуучу шарттарды түзүү».

Көрсөтүлгөн иш-чаралар колледжде төмөнкү ден соолукту сактоодогу технологияларды колдонуу менен студенттерге билим берүүнү уюштурууну жана жүргүзүүнү ырааттуу түрдө көрсөтүп турат: дарылоо-профилактикалык; дене тарбия жана ден соолук; студенттердин социалдык-психологиялык бакубаттуулугун камсыз кылуу технологиялары; мугалимдердин ден соолугун коргоо; ата-энелердин баалуулуктарын тарбиялоо.

Колледжде ден соолукту үнөмдөөдө технологияларды киргизүүдө студенттердин класстан тышкары иш-чараларынын алкагында каралган тарбиялык иштердин төмөнкү формалары колдонулган:

1. “Мотивациялык-баалуулук” критерийи боюнча конок лекторлорду – адистерди тартуу менен көйгөйлүү лекциянын элементтерин колдонуу менен конференция өткөрүлдү, анын жүрүшүндө маселе ар түрдүү өңүттөн каралып, маселени чечүүнүн мүмкүн болгон жолдору изделүүдө. Проблемалык лекцияны профессионалдык чөйрөдөн конкреттүү көйгөйлүү кырдаалды талдоо жана ден соолук үчүн жагымдуу жүрүм-турум стратегияларын тандоо менен байланышкан чечимдерди табуу үчүн мээ чабуулу ыкмасын колдонуу менен өткөрүүгө болот.

Студент өзүнүн ден соолугунун абалы толугу менен өзүнөн көз каранды экенин жана анын сакталышы жана чыңдалышына жоопкерчиликтүү болушу керек экенин түшүнүшү керек. Студенттерди ден соолукка кам көрүүгө, дени сак болууга каалоосун жана муктаждыгын билдирүүгө, сергек жашоо образын жүргүзүүгө тарбиялоо менен лектор студенттерде жалпы жашоого, анын ичинде ден соолукка баалуулук-семантикалык мамилени, жашоо максаттарына жетүү үчүн зарыл шарттарды калыптандырат.

Ден соолукту үнөмдөөчү билим берүүнүн бул критерийин ишке ашырууда окуучулардын ден соолугун чыңдоого багытталган олимпиадаларды, сынактарды, майрамдык иш-чараларды жана көрсөтмөлүү спектаклдерди өткөрүү да каралган.

2. “Когнитивдик” критерийдин алкагында семинар-дискуссия өткөрүлдү, ал талкуу учурунда ден соолукту сактоо проблемасына жаңыча кароого өбөлгө түзөт. Талкуу семинар-дискуссия ден соолукту үнөмдөөчү билим берүү мотивациясын, чыгармачыл ой жүгүртүүнү жана кесиптик көйгөйлөрдү чечүү үчүн билим берүүнүн ар кандай технологияларын колдонууга даярдыгын өнүктүрүүгө өбөлгө түзөт.

Маселен, «Ден соолукту сактоонун проблемалары жана адамдын ден соолугуна жоопкерчилик» деген темадагы семинар-дискуссия. Семинар-дискуссиянын жүрүшүндө студенттер сергек жашоонун принциптерин үйрөнүүгө, өзүн маданияттуу, дени сак инсан катары таанууга аң-сезимдүү умтулушат, бул ден соолукту сактоого мотивацияны жогорулатат жана баалуулук багыттарынын системасында ден соолуктун үстөмдүк ролун аныктайт.

Мындан тышкары, биздин колледждин студенттеринин ден соолугун чыңдоо боюнча пландын үлгүсүн төмөндөгү темалар боюнча сунуштайбыз: «Мен өзүмдүн ден соолугума кам көрөм»; "Менин ден соолугум - менин жашоом"; "Мен жана досторум".

3. «Активдүүлүк-рефлексивдүү» критерийи боюнча окуучулар арасында «Биз спортту сүйөбүз» деген темада спартакиада өткөрүлдү.

Спартакиаданын максаты студенттердин физикалык жана кыймылдуу активдүүлүгүн, спорттук жана ден соолукту чыңдоо технологияларын өнүктүрүү, ошондой эле жаман адаттарга жол бербөө, колледж студенттеринин күнүмдүк дене тарбия көнүгүүлөрү жөнүндө түшүнүктөрүн калыптандыруу жана алардын ден соолугуна кам көрүү болуп саналат.

Азыркы учурда колледждин алдында заманбап шарттарда студенттердин ден соолугун сактоонун жана чыңдоонун универсалдуу каражаттарын табуу милдети турат. Биздин оюбузча, окуучулардын ден соолугуна этият мамиле кылууну калыптандыруу үчүн сабактан тышкары долбоордук жана илимий иш-аракеттерди жүргүзүү жакшыраак. Белгилүү болгондой, долбоордук методдо окуучулардын ден соолугун сактоого жана чыңдоого өбөлгө түзгөн активдүү окутуу ыкмаларына жана педагогикалык технологияларга тиешелүү.

Долбоордук иш-чаралар ден соолукту сактоо мотивдерин активдештирүүгө жана окуучулардын физикалык активдүүлүгүн эске алууга мүмкүндүк берет.

Студенттер менен долбоорлоо жана изилдөө иштери үчүн төмөнкү темаларды сунуштайбыз: “Мен ден соолукту каалайм!”; “Менин күнүмдүк тартибим кандай?”; «Мен кантип сергек жашоо образын алып барам?»; «Ден соолуктун эң негизги жолу – спорт»; «Дени сак болуу мода»; «Экологиянын адамдын ден соолугуна тийгизген таасири»; «Күн режимин сактоонун колледж студенттеринин ден соолугуна жана окуудагы ийгиликтерине тийгизген таасири»; “Спорт ден соолуктун сакчысы”; «Классташтарымдын турмушундагы сергек жашоо образынын орду»; «Ден соолукка физикалык активдүүлүктүн жана туура тамактануунун таасири» ж.б. Илимий долбоорлорго катышуу студенттерге өз ден соолугу үчүн жооптуу жана аны эң жогорку баалуулук катары кароо керек деген ойду бекемдөөгө мүмкүнчүлүк берет.

Ден соолукту коргоо жаатында студенттер менен иштөөнү жакшыртуу максатында биз «Дени сак колледж студенти» программасын иштеп чыгууну жана ишке ашырууну сунуштайбыз. Бул программаны иштеп чыгуу процесси “Заманбап колледжде ден соолукту сактоо процесси кандай болушу керек?” деген уюштуруучулук-иштиктүү оюн (ФДО) түрүндө ишке ашырылышы мүмкүн.

Колледждин студенттерине ден соолукту сактоочу билим берүүнү ишке ашыруунун негизги ыкмалары болуп төмөнкүлөр саналат: «Мээ чабуулу» ыкмасы, проблемалык-издөө методу; өзүн-өзү диагностикалоо, кызматташууга үйрөтүү; портфолио ыкмасы; долбоор ыкмасы.

Ошентип, ден соолукту сактоочу технологиялардын түрлөрүн, ден соолукту сактоо боюнча тарбиялык иштердин формаларын жана ыкмаларын карап чыгуу менен, ден соолуктун сактоого жана чыңдоого шыктанган студент төмөнкүлөрдү билүүсү керек деген тыянак чыгарууга болот:

1. «Сергек жашоо образы» түшүнүгүнө эмнелер кирерин билиңиз.
2. Жеке жана коомдук гигиена эрежелерин сактоо.
3. Жашын жана физиологиялык өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен оптималдуу кыймыл режимин сактоо.
4. Медициналык билимди өркүндөтүү, өз алдынча жардам көрсөтүү жана ден соолукту өз алдынча көзөмөлдөө.
5. Алган билимдерин турмушта, анын ичинде өзгөчө кырдаалдарда колдонуу.
6. Конкреттүү турмуштук кырдаалдардын негизинде ден соолукту сактоо боюнча тыянак чыгаруу.
7. Күнүмдүк тартипти туура уюштуруңуз.
8. Үзгүлтүксүз, тең салмактуу, рационалдуу тамактанууну уюштуруңуз.

Туура уюштурулган ден соолукту үнөмдөөдөгү технологиялар ден соолукту сактоонун эң маанилүү маселелерин чечүүгө көмөктөшөт, атап айтканда:

окуучулардын ден соолугун сактоо. Студенттин ден соолугуна, жашоосуна компетенттүү жана кылдат мамиле жасоого, өзүн коргоо, сактоо жана коргоо жөндөмүнө тарбиялоо окуучулардын сергек жашоо образын жана коопсуз жүрүм-турумду туура түшүнүү маселесин чечет. Демек, студент эмне үчүн жана эмне үчүн мындай кылганын жана бул билимди жана көндүмдөрдү күнүмдүк турмушунда кантип колдоно алаарын түшүнүүгө үйрөнүшү керек.

Колледждердин ишин координациялоо үчүн Коомдук саламаттыкты сактоо кеңеши түзүлүп, анын курамына администрациянын өкүлдөрү, студенттер, студенттик өкмөттөр, мугалимдер жана медицина кызматкерлери кирген.

Советтин өкүлдөрү педагогикалык кенештерде, группалардын жетекчилеринин методикалык бирикмелеринде чыгып сүйлөшөт, окуучулардын ден соолугун аныктоонун жана сактоонун технологияларын жана методдорун үйрөнүшөт. Колледждин студенттери үчүн ден соолук темалары боюнча куратордук сааттарды иштеп чыгуу үчүн атайын методикалык банк түзүлгөн. Эң мыкты дубал газета, дилбаян жана ден соолукка байланыштуу темадагы баяндамалар боюнча сынактар өткөрүлөт. Рационалдуу тарбия иштери үчүн ден соолук маселелери боюнча керектүү илимий-методикалык адабияттар алынган, бул студенттерге жагымдуу шарттарда ден соолукту сактоо процессине бул маселелер боюнча иштерди өз алдынча киргизүүгө мүмкүндүк берет.

Эксперименттин калыптандыруу этабындагы иштин натыйжалуулугу контролдук баскычта текшерилди. Ошентип, эксперименттин контролдук этабынын жыйынтыктарын талдоо ден соолукту коргоонун жогорку деңгээли менен эксперименталдык топтун студенттеринин санынын олуттуу өскөндүгүн көрсөтөт (таблица 5, 2-сүрөт).

Таблица 5 - Колледждин студенттеринин ден соолукту сактоодогу билиминин критерийлеринин диагностикасы, % (формативдик жана контролдук эксперимент)

Төмөн. Орто. Жогорку.

Формативдик эксперимент

Мотивациялык баалуулук 23,3 41 35,7 20,6 41,2 38,2

Когнитивдик 28,8 47,7 23,5 24,9 50,3 24,8

Активдүүлүк-рефлексивдүү 25,4 49,6 25,0 21,8 51,3 26,9

Контролдук эксперимент

Мотивациялык баалуулук 20,5 43,4 36,1 16,6 49,7 33,7

Когнитивдик 26,2 48,5 25,3 14,2 55,3 30,5

Актив-рефлексивдүү 25,1 49,0 25,9 10,8 58,3 30,9

Изилдөөнүн жыйынтыгы көрсөткөндөй, эксперименталдык топто ден соолукту үнөмдөөчү билим деңгээли төмөн окуучулар азыраак болгон, ал

критерий «мотивациялык-баалуулук» түрүндө берилген: өзүн сактоого жана өнүктүрүүгө мотивация, ден соолук; өз ден соолугуна баалуу мамиленин көрүнүшү; студенттин өз ден соолугун өнүктүрүүдөгү жеке өсүшү: бул көрсөткүч 20,6%дан 16,6%га чейин төмөндөгөн.

Мотивациялык-баалуулук критерийинин көрсөткүчтөрү окуучулардын арасында алардын ден соолугун өнүктүрүү үчүн мотивдер системасынын калыптангандыгын күбөлөндүрөт; өз ден соолугуна дайыма кызыгуу; ден соолукту сактоого баалуулук багыттарынын системасы калыптанган.

Когнитивдик критерийлер боюнча көрсөткүчтөрдү талдоо: окуучулардын когнитивдик өз алдынчалыгы; ден соолукту үнөмдөөчү жүрүм-турумга кызыгуу эксперименталдык топтун билим деңгээли төмөн студенттердин саны эксперименттин контролдук этабында 24,9%дан 14,2%ке чейин азайгандыгын көрсөттү.

Сүрөт 2. Эксперименталдык топтун студенттеринин ден соолукту сактоочу билим деңгээлинин динамикасы.

Ошону менен бирге студенттер ден соолукту сактоо жаатындагы системалуу билимдерин көрсөтүшөт, студенттер ден соолукту сактоочу билим берүү процессинде билимди аң-сезимдүү кабыл алуусун көрсөтүшөт. Заманбап визуалдык байланыш каражаттары (диаграммалар, презентациялар ж.б.) билимди жана көндүмдөрдү жакшыртууга жардам берди.

Когнитивдик критерийдин көрсөткүчтөрү жакшырды: эксперименталдык топтун студенттери өз жашоосуна сергек жашоо образынын негизги элементтерин киргизүүгө, өзүн жана эмоцияларын башкара билүүгө, ден соолукту сактоонун маанилүүлүгүн жана зарылдыгын түшүнүүгө ачык көңүл бурушат, ден соолукту сактоочу билим берүү процессинде өзүн өзү өнүктүрүү боюнча көрсөткүч 21,8%дан төмөн деңгээлде, 10,8%га төмөндөдү. Үчүнчү критерий боюнча жыйынтыктардын динамикасы окуучулардын өз аракеттерин талдоо даярдыгын жана студенттердин жашоодо сергек жашоо образынын баалуулугун колдонууга дайыма умтулуусун көрсөтөт.

Контролдук эксперименттин натыйжаларынын орточо мааниси ден соолугун сактоонун жогорку деңгээли бар студенттердин санынын көбөйгөнүн көрсөттү: 29,0%дан 31,7%га чейин.

Ден соолукту сактоо көрсөткүчтөрүнүн орточо деңгээлине ээ болгон колледждердин студенттеринин саны өстү: 45,5%дан 54,4%га чейин. Тескерисинче, ден соолугу начар окуучулар азыраак болгон – 25,5%дан 13,9%га чейин (3-сүрөт).

(3-сүрөт).

Сүрөт 3. Эксперименталдык иштердин жүрүшүндө колледж студенттеринин ден соолукту сактоодогу билим динамикасынын интегративдик көрсөткүчтөрү, % (баяндоо жана контролдоо эксперименти). Эксперименттик иштин контролдук этабында алынган эксперименттик маалыматтарды талдоо жүргүзүлдү, анын жүрүшүндө эксперименталдык маалыматтар эксперименталдык иштин айтылган максаттары жана милдеттери менен корреляцияланды, натыйжалар интерпретацияланды жана статистикалык жактан иштетилди. (χ^2) хи-квадрат тестин колдонуу менен, педагогикалык эксперименттин жыйынтыгы боюнча колледждин студенттеринин ден соолукту үнөмдөөчү билим берүү тармагындагы ден соолук көрсөткүчтөрүнө статистикалык кароо жүргүзүлдү.

Хи-квадрат тести (χ^2) чыныгы (эмпирикалык) жана теориялык бөлүштүрүүнү салыштыруу үчүн колдонулат. Хи-квадраттын жардамы менен сиз упайлардын бөлүштүрүлүшүн тең ыктымалдуудан айырманы текшере аласыз (бирдиктүү). Бул критерий боюнча корутундулар ($\chi^2=15,35$; $p=0,0005$) учурлардын (адамдардын) деңгээли боюнча бирдей эмес бөлүштүрүлүшүнүн даражасын чагылдырат.

КОРУТУНДУ

1. Студенттердин ден соолугун сактоо жана өнүктүрүү процессинин илимий-теориялык негизин түзгөн жоболорду жана идеяларды системалаштыруу "колледждин студенттеринин ден соолугун сактоочу билим берүү" деген концепцияны конкреттештирүүгө мүмкүндүк берди. Окуучулардын ден соолугун сактоого, чындоого жана өнүктүрүүгө, маданияттын сергек жашоо образын аң-сезимдүү калыптандырууга, билим берүү процессинин бардык субъекттеринин физикалык, психологиялык жана адеп-ахлактык бакубаттуулугуна жетишүүгө багытталган педагогикалык процесс.

2. Студенттердин аң-сезимин калыптандырууга багытталган билим берүү модулдарын: спорттук жана эс алууну, оюндарды, көркөм-чыгармачылык, экскурсиялык иш-чараларды камтыган окуу-тарбия иштеринин программасы түрүндө берилген колледждин студенттерине ден соолукту сактоочу билим берүүнүн иштелип чыккан модели. алардын ден соолугуна болгон мамилеси, колледжде ден соолукту сактоо иш-чараларынын натыйжалуулугун жогорулатууга болот. Ден соолукту үнөмдөөдөгү билим берүүнүн натыйжалуулугу методдор, технологиялар менен шартталган жана үч деңгээлдүү процесс (жогорку, орто, төмөнкү), алар төмөнкү критерийлер менен мүнөздөлөт: мотивациялык-баалуулук, когнитивдик, активдүүлүк-рефлексивдүү.

3. Колледждин студенттеринин ден соолугун сактоочу билимин камсыз кылуучу аныкталган уюштуруучулук-педагогикалык шарттардын натыйжалуулугу эксперименталдык жактан текшерилди, аларды орто кесиптик билим берүү уюмунун билим берүү ишмердигине киргизүү боюнча практикалык сунуштар иштелип чыкты. Окуучулардын ден соолугун сактоочу билим берүүнүн натыйжалуулугу уюштуруучулук-педагогикалык шарттарды түзүү жана ишке ашыруу менен камсыз кылынат: окуучулардын ден соолугун чындоого багытталган мотивация процесстерин өркүндөтүүчү жагымдуу шарттарды түзүү; студенттердин ден соолук маданиятын өнүктүрүү процессинде колледждин окуу процессинин субъекттеринин биргелешкен аракеттери; ден соолукту сактоодогу билим берүү модулдарын ишке ашыруу; колледждин окуу процессине ден соолукту үнөмдөөдөгү технологияларды киргизүү; «Колледждеги окуу процессин ден соолукту үнөмдөөнү колдоо» автордук программасын ишке ашыруу.

ПРАКТИКАЛЫК СУНУШТАР:

Жүргүзүлгөн педагогикалык изилдөөлөр төмөнкү практикалык сунуштарды берүүгө мүмкүндүк берди:

1. Билим берүү ишинин процессинде "окуучулардын ден соолугун сактоодогу билим берүү" такталган концепциясын кесиптик орто билим берүүнүн мугалимдери колдоно алышат; колледж студенттеринин педагогикалык процессине студенттердин ден соолугун чындоого багытталган атайын иштелип чыккан программаларды киргизүү зарыл;

2. Иштелип чыккан педагогикалык моделди этап-этабы менен ишке ашырууну, окуу-тарбия процессин уюштуруунун принциптерин сактоону, ден соолукту үнөмдөөдөгү технологияларды ишке ашырууну, ошондой эле күтүлгөн натыйжага багыт алууну талап кылат. Ушуга байланыштуу колледждин шарттарында колледждин студенттеринин ден соолукту сактоодогу билимин калыптандыруунун эффективдүүлүгүн камсыз кылуучу уюштуруучулук-педагогикалык шарттар түзүлүүгө тийиш, студенттердин сабактан тышкары өз алдынча иштөөсү үчүн колледждин материалдык-техникалык базасын чындоо үчүн шарттарды түзүү зарыл;

3. «Колледждеги окуу процессин ден соолукту үнөмдөөнү колдоо» автордук программасын ишке ашыруу.

ДИССЕРТАЦИЯНЫН ТЕМАСЫ БОЮНЧА ЖАРИЯЛАНГАН ЭМГЕКТЕРДИН ТИЗМЕСИ:

1. Давлетбекова, А. Д. Жалпы билим берүү системасындагы ден соолукту сактоочу билим берүүнүн мааниси. [Текст] / А.Д.Давлетбекова, Р.Н.Токсонбаев // Бишкек гуманитардык университетинин жарчысы. - Бишкек. - 2015. - № 3-4 (33-34). - С.197-200.

2. Давлетбекова, А. Д. Орто мектепте ден соолукту сактоонун негизги акценттери. [Текст] / А.Д.Давлетбекова // Бишкек гуманитардык университетинин жарчысы. - Бишкек. - 2015. - № 3-4 (33-34). – С.209-211
3. Давлетбекова, А.Д. Орто мектептерде ден соолукту сактоочу билим берүүнүн жана тарбиялоонун негизги багыттары. [Текст] / А.Д.Давлетбекова // Ысык-Көл университетинин жарчысы. - Каракол. - 2015. - № 40 (2-бөлүк). - С.148-152.
4. Давлетбекова, А.Д. Окуу процессинде ден соолукту сактоочу билим берүүнүн факторлору жана диагностикасы. [Текст] / А.Д.Давлетбекова, Р.Н.Токсонбаев // Илим жана инновациялык технологиялар. - Бишкек. - 2018. - No 4 (9). - С. 21-24.
5. Давлетбекова, А.Д. Мектеп окуучуларынын акыл-эс жана тарбиялык көрсөткүчтөрүнүн динамикасы. [Текст] / А.Д. Давлетбекова // Илим жана инновациялык технологиялар. - Бишкек. - 2018. - No 4 (9). - S. 181-186.
6. Давлетбекова, А.Д. Гумандаштыруу жана демократиялаштыруу процессинин болочок мугалимдерди кесиптик ишмердүүлүккө даярдоо сапатына тийгизген таасири [Текст] / А.Д. Давлетбекова, Р.Н.Токсонбаев // Илим жана инновациялык технологиялар. - Бишкек. - 2019. - № 2 (11). – С. 299-304.
7. Давлетбекова, А.Д. Мектепке чейинки билим берүү тармагындагы келечектеги адистин ден соолукту сактоочу компетенттүүлүгү [Текст] / А.Д. Давлетбекова // Билим берүү жана илимдин актуалдуу маселелери. - Архангельск. - 2020. - № 1 (69). - С.14-18.
8. Давлетбекова, А.Д. Гуманисттик баалуулуктар студенттерди ден соолукту сактоочу педагогикалык ишмердүүлүккө даярдоонун негизи катары. [Текст] / А.Д. Давлетбекова // Билим жана илимдин актуалдуу маселелери. - Архангельск. - 2020. - № 1 (69). - С.18-20.
9. Давлетбекова, А.Д. Колледждин студенти ден-соолукту сактоо билиминин компоненттеринин өзгөчөсү. [Текст] / А.Д. Давлетбекова // Илим жана инновациялык технологиялар. - Бишкек. - 2020. - № 4 (17). - С. 53-59.
10. Давлетбекова А.Д.Орто Кесиптик билим берүү системасында ден-соолукту чындоо мааниси. [Текст] / А.Д.Давлетбекова // Кыргызстандын жарчысы. - Бишкек. - 2020. - № 2. - С. 86-91.
11. Давлетбекова, А. Д. Колледж студенттеринин санариптик мейкиндикте ден соолукту үнөмдөөчү билими. [Текст] / А.Д.Давлетбекова, Р.Н.Токсонбаев // М.Рыскулбеков атындагы КЭУ вестниги. - Бишкек. - 2021. - № 1 (50). - С.29-33.
12. Давлетбекова, А.Д. Колледждин студенттерине окуу жүктөмүнүн таасиринин өзгөчөлүктөрүн изилдөөнүн психологиялык-педагогикалык аспекти. [Текст] / А.Д. Давлетбекова // Евразия илимий ассоциациясы. - Москва. - 2021. - № 3-4 (73). - С.360-363.

13. Давлетбекова, А.Д. Колледждеги ден соолукту үнөмдөөчү технологиялардын мааниси жана өзгөчөлүктөрү. [Текст] / А.Д. Давлетбекова // Евразия илимий ассоциациясы. - Москва. - 2021. - № 3-4 (73). - С.363-365.
14. Давлетбекова, А.Д. Билим берүү мотивациясы: көйгөйлөр жана чечүү жолдору. [Текст] / А.Д. Давлетбекова, Ч. К.Рыспаева, А.М.Сапарбаева // Уттар-Прадеш, Индия. - 2021. - С.14-18.
15. Давлетбекова, А.Д. Колледждин студенттерине ден соолукту сактоочу билим берүүнүн педагогикалык шарттары [Текст] / А.Д. Давлетбекова // Окутуучунун изилдөө потенциалы. - Магнитогорск. - 2021. - № 1. - С.73-89.
16. Давлетбекова, А.Д. Үй-бүлө менен билим берүү мекемелеринин ден соолукту сактоочу билим берүү жана өсүп келе жаткан инсанды тарбиялоо боюнча кызматташтыгы [Текст] / А.Д. Давлетбекова // И.Арабаев атындагы КМУнун жарчысы. - Бишкек. - 2022. - № 1. - С.86-91.